

Pregledni znanstveni članek (1.02)
 Bogoslovni vestnik 75 (2015) 3,569—579
 UDK: 94(497.12)"19":929Strle A.
 Besedilo prejeto: 09/2015; sprejeto: 09/2015

Tamara Griesser - Pečar
Anton Strle na zatožni klopi¹

Povzetek: Iz strahu pred komunističnim nasiljem ob koncu druge svetovne vojne je maja 1945 Slovenijo zapustilo dvesto petinsedemdeset duhovnikov, med njimi tudi prof. Anton Strle. Jugoslovanska vojska ga je zajela pri Železni Kapli in ga prepeljala v koncentracijsko taborišče Šentvid, kjer je bil tudi del vrnjenih iz Vetrinja. Izpustili so ga že pred amnestijo julija 1945, brez obsodbe, po nalogu ozne mesta Ljubljana. Ponovno je bil aretiran julija 1947, ko je opravljal službo stolnega vikarja. Avgusta 1947 je bil obsojen na pet let odvzema prostosti s prisilnim delom in na tri leta izgube aktivne in pasivne volilne pravice zaradi družbeno nevarnega in protiljudskega delovanja. Kazen je prestajal v Novem mestu, v Ljubljani, v Mariboru, na Žalah in v Medvodah. Oktobra 1956 je bil na okrajnem sodišču v Ljubljani ponovno obsojen, tokrat na šest mesecev zapora in na plačilo stroškov kazenskega postopka zaradi žalitve državljanov in zburjanja verske nestrpnosti. Pri obeh sodbah so bile ugotovljene bistvene kršitve kazenskega postopka in določb kazenskega zakonika. Vrhovno sodišče je leta 2013 v obeh primerih ugodilo zahtevi za varstvo zakonitosti, ki jo je vložil Strletov zakoniti zastopnik, ljubljanski nadškof dr. Anton Stres.

Ključne besede: koncentracijsko taborišče Šentvid, Edvard Kardelj, Ivan Maček, Edi Grgič, montirani procesi, Katoliška akcija, zburjanje verske nestrpnosti, zahteva za varstvo zakonitosti, vrhovno sodišče, nadškof dr. Anton Stres

Abstract: **Anton Strle in the Dock**

Fear of communist violence at the end of World War II prompted 275 priests, including Prof. Anton Strle, to leave Slovenia in May 1945. The Yugoslav Army captured Strle at Železna Kapla (Bad Eisenkappel) and interned him at the Concentration Camp Šentvid, where many of the returnees from Vetrinj (Viktring) were held. He was released before the amnesty of July 1945 without charges due to an order from the Ozna of the City of Ljubljana. However, he was arrested again in July 1947 while serving as Vicar of the Cathedral; in August 1947 he was convicted on charges of activity that was socially dangerous and against the people, and sentenced to five years of privation of freedom with forced labor and three years of loss of active and passive voting rights. He served his sentence at Novo Mesto, Ljubljana, Maribor, Žale and Medvode. In October

¹ Prispevek je rezultat raziskovalnega programa Nasilje komunističnega totalitarizma v Sloveniji 1941–1990 (št. pogodbe 1000-15-2721), ki ga sofinancira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

1956 he was condemned by the circuit court in Ljubljana on charges of offending citizens and inciting religious intolerance, and sentenced to six months and fined the cost of the criminal trial. Both trials were later found to have violated the norms of criminal justice and provisions of the criminal code. In the year 2013 the Supreme Court acceded in both cases to the request for protection of legality that had been filed on behalf of Strle by his legal representative, the Archbishop of Ljubljana Anton Stres.

Key words: The Concentration Camp Šentvid, Edvard Kardelj, Ivan Maček, Edi Grgič, mock trials, Katoliška akcija (Catholic Action), incitation of religious intolerance, protection of civil rights [restoration of legal standing], Supreme Court, Archbishop Anton Stres

Cerkveni predstojniki in velika večina duhovnikov in redovnikov ni podpirala strani NOB med vojno zaradi revolucionarnega nasilja, pa tudi zato ne, ker je bila v njej vodilna sila komunistična partija (KP). Odklanjali so komunizem iz verskih razlogov. Ljubljanski škof Gregorij Rožman je v pastirskem pismu novembra 1943 napisal: »Sodelovanje z brezbožnim komunizmom brez greha ni mogoče.« (Rožman 1943) Med vojno je revolucionarna stran na Slovenskem pobila 47 duhovnikov. Že Edvard Kardelj je dne 1. oktobra 1942 naročil političnemu komisarju glavnega štaba Ivanu Mačku: »Duhovne v četah vse postreljajte.« (Mikuž 1961, 148) Zato ni presenetljivo, da je iz strahu pred komunističnim nasiljem ob koncu druge svetovne vojne leta 1945 Slovenijo zapustilo 275 duhovnikov in 66 bogoslovcev, samo iz ljubljanske škofije 185 škofijskih duhovnikov in 62 redovnih duhovnikov ter 24 lavantinskih duhovnikov, ki so med vojno živeli na ozemlju ljubljanske škofije (Letopis ljubljanske škofije 1959, 5). Med duhovniki, ki so zapustili svojo domovino, so bili trije stolni kanoniki, štirje univerzitetni profesorji, deset katehetov in škof Rožman, ki pa je sledil zgolj vabilu celovškega škofijskega kanclerja, naj pride v Celovec zaradi gorenjskega dela ljubljanske škofije, ki ga je med vojno upravljala krška škofija, in da vzpostavi stike z angleškimi oblastmi. Na Koroškem so se bali za njegovo varnost, zato so ga pod to pretvezo hoteli umakniti. Rožman sam se je nameraval vrniti v Ljubljano, a mu je to njegova okolica preprečila (ADG, Nachlass Bischof Rožman, kopije pisem z dne 3. 5. in z dne 4. 5. 1945, naslovljenih na škofa Rožmana). 9 duhovnikov je bilo na begu ujetih, nekateri celo že na koroških tleh, med njimi tudi Anton Strle. 12 duhovnikov, ki so bili dušni pastirji (kurti) pri domobrancih, pa so Angleži izročili Titovi vojski. Škof Rožman je pisal papežu avgusta 1945: »Naš najhujši poraz so /.../ povzročili Angleži, ki so izročili cvet katoliške mladine v roke Titu, ki bo naše plemenite mladeniče uničil, ki jih bo deloma pobil, deloma na najtežja dela obsojene s počasno smrtjo pokončal, deloma posebno mlajše, v svoji komunistični vojski poskušal v duhu brezboštva prevzgojiti. S to rano je prizadet življenjski živec slovenskega naroda v ljubljanski škofiji.« (Griesser - Pečar 2013, 204)

Strle, ki je bil posvečen v mašnika dne 29. junija 1941, je leta 1942 diplomiral, bil potem prefekt v Marjanišču do konec novembra 1944, hkrati pa je pisal diser-

tacijo in marca 1944 promoviral. Od novembra 1944 dalje je bil veroučitelj na gimnaziji v Novem mestu. Začetek maja 1945 se je napotil s skupino civilistov v Ljubljano. Nekje pri Zalogu ali Črnučah so jih prestrašile govorice o obstreljevanju Ljubljane, zato se je Strle skupaj s p. Anastazijem Bajukom in s fr. Pijem Golijem napotil prek Gorenjske na Koroško, vendar ne čez Ljubelj, temveč prek prehoda Jezerško. Jugoslovanska vojska ga je zajela pri Železni Kapli in ga prepeljala v koncentracijsko taborišče Škofovi zavodi, kjer je bil del vrnjenih iz Vetrinja, med njimi tudi vojni kurati. Medtem ko so te odpeljali na morišča in se je sled za njimi izgubila, so dne 18. julija 1945 brez obsodbe po nalogu Ozne mesta Ljubljane izpustili profesorje, tudi Strleta (Arhiv Antona Strleta, FSO Voglje, Nedatirano potrdilo taborišča št. Vid) – in to še pred amnestijo meseca avgusta. Zaradi nečloveškega ravnanja v taborišču je po izpustu, dne 18. Avgusta, umrl prof. Alojzij Strupi. Anton Strle pa je po izpustu pomagal mesec dni pri dušnem pastirstvu v stolnici, nato je bil do decembra 1946 pomožni kaplan pri sv. Petru v Ljubljani. Ko je Dušan Rueh moral na služenje vojaškega roka, je Strle do aretacije julija 1947 opravljal službo stolnega vikarja (Okrožno sodišče Novo mesto, kazenski postopek K 193/47, UI 92/44-15, zapisnik zaslišanja, 28. 7. 1947).

Po vojni je bila Cerkev edina organizirana sila poleg KP. Ker je bila mednarodno organizirana in ker je imela veliko zaslonbo pri ljudeh, je »ljudska oblast« ni mogla zatreti, kakor je zatrla politično opozicijo. Edvard Kardelj je na seji Centralnega komiteja KP dne 21. 6. 1945 ocenil, da je »vprašanje cerkve edina resna nevarnost« (Drnovšek 2000, 32). Sledili so različni ukrepi proti Cerkvi in njenim predstavnikom ter vidnim laikom. Od vsega začetka so se vrstili tudi procesi proti duhovnikom, redovnikom in bogoslovcem. Od leta 1945 pa do 1961 se je znašlo kar 429 duhovnikov na zatožni klopi, 339 jih je prestajalo zaporne kazni, 4 od 9 na smrt obsojenih pa so bili justificirani (Griesser - Pečar 2005, 104).

Poleti in jeseni leta 1947 je represija proti Cerkvi dosegla poseben višek. V »Navodilih agitprop uprave pri Centralnem komiteju KPS« za leto 1947 je zapisano, da je »najmočnejši politični in ideološki nosilec vseh naših sovražnih idej v Sloveniji duhovščina« (AS 1589/III, Spisi Centralnega komiteja Zveze komunistov Slovenije (AS 1589/III, t. e. 30, a. e. 778). Udaba je načrtovala istočasni udar na ljubljansko in na lavantinsko škofijo. V drugi polovici leta je aretirala 25 škofijskih in redovnih duhovnikov, med njimi dne 26. julija tudi Antona Strleta, ter prednico šolskih sester v Kamnici (Griesser - Pečar. 2005, 152–155). Pripravljali so vrsto procesov, tako frančiškanski proces kakor tudi proces proti tajniku ljubljanske škofije, dr. Stanislavu Leniču. Vseh niso postavili pred sodišče, izvajali pa so velik pritisk, ker so jih hoteli »vrbovali«, kakor so imenovali sodelovanje z Udbo. V nasprotju s pravnimi državami je bilo v Jugoslaviji sodstvo v rokah vladajoče partije in je ureničevalo samo njene cilje. Ustavno sodišče je leta 1998 ugotovilo: »Zgodovinsko priznano dejstvo je, da je takratna oblast izrabila sodstvo v svoje politične name-ne.« (<http://odlocitve.us-rs.si/usrs/us-odl.../U-I-60/98>, 11. 4. 2015)

Do leta 1951 je Uprava državne varnosti (UDV, Udaba) vodila kazensko preiskavo. Tožilstvo je začelo ukrepati šele, ko mu je Udaba zadevo predala. Razvila je postopek, katerega cilj je bilo obtoženčevu priznanje (Ferjančič in Šturm 1998, 29). Sce-

narije sodnih procesov je določila Udba, kakor je razvidno iz njenih operativnih načrtov. Po ugotovitvi Ustavnega sodišča RS je bila UDV zločinska organizacija pod vodstvom totalitarne komunistične partije. V preiskavi, med procesom in v zaporu so bile kršitve človekovih pravic na dnevnem redu. Sodišče ni upoštevalo prič in ne gradiva v prid obrambe, tudi ne motivov dejanj. Obtožnice so bile skonstruirane, pogosto so se opirale na ponaredbe. Obtoženec v veliki večini primerov ni imel možnosti, da bi se pripravil na obrambo, in vneti zagovorniki so se spuščali v veliko nevarnost, ker bi se lahko sami znašli na zatožni klopi.

1. Sodba pred Okrožnim sodiščem v Novem mestu

Med cerkvenimi organizacijami je bila najbolj zasovražena Katoliška akcija (KA) in zato jo je komunistična oblast takoj prepovedala. Podpolkovnik Dušan Bravničar je v pismu na UDV za mesto Ljubljana dal navodila za prepričitev KA »v kali« (AS 1931, mikrofilmi, I1000855). Veljala je za eno »najbolj reakcionarnih vojnih odredov katoliške cerkve v borbi proti progresu«, za ilegalno organizacijo protidržavne narave in za »zdržbo, ki ima za cilj, da bi z nasiljem zrušila obstoječo ureditev v FLRJ«. Za oblast je bila in ostala KA »v bistvu fašistična organizacija ter je po svojem delovanju predstavljala špijonsko zdržbo« (Griesser - Pečar 2005, 486). Kar nekaj vernikov, tudi duhovnikov, je bilo po vojni kaznovanih zaradi sodelovanja s KA.

Prav zaradi delovanja v KA je bil dne julija 1947 aretiran tudi stolni vikar Anton Strle. Sodilo se mu je na okrožnem sodišču v Novem mestu. Sodišču je bila obtožnica predložena šele dne 30. avgusta, javna razprava pa je bila dva dni pozneje, dne 1. septembra 1947 namreč (K 193/47). Že iz tega je razvidno, da obtoženec ni mogel pripraviti ustrezne obrambe in zagovora, poleg tega je Strle svojega zagovornika prvič srečal šele na sami razpravi. Predsednik sodišča je bil Boris Sartori, sodnika porotnika Franc Hočevnar in Jože Udovc, zapisnik je vodila Darka Jesenko, javni tožilec pa je bil Edi Grgič. Na zatožni klopi so bile še Vera Štekar, šivilja iz Šmihela pri Novem mestu, ki je bila med okupacijo predsednica KA v Šmihelu, šolska sestra v Šmihelu, s. Darina (Marija) Ogulin, provincialna prednica šolskih sester de Notre Dame v Šmihelu, s. Stanislava Babnik, gospodinjska pomočnica Ana Štekar in Jožefa Pungerčar z Gruče pri Št. Jerneju (K 193/47, zahteva za varstvo zakonitosti; Ob 87/VI).

Presenetljivo je, da obtožnica Strletu ni očitala leta 1944 napisanega življenjepisa Lojzeta Grozdeta, kakor se je to zgodilo na okrožnem sodišču avgusta 1946 na obravnavi proti poznejšemu nadškofu Jožefu Pogačniku. Pogačnik je kot ravnatelj Marijanišča namreč dovolil, da je Grozdetova slika visela po učilnicah. Ker je bil dober dijak, ga je Pogačnik postavljaj za zgled. Grozdeta so partizani dne 1. januarja 1943 na poti domov umorili. Bil je bil gojenec Marijanišča in aktivni član KA in Marijine družbe. KA ga je razglasila za mučenca (Griesser - Pečar 2005, 274).

Po mnenju javnega tožilca Grgiča je bil Strle »družbeno nevaren in v svojem protiljudskem delovanju izredno prefinjen«. Ob osvoboditvi pa da je »zaradi svo-

jega protiljudskega delovanja skušal pobegniti v inozemstvo, vendar pa je bil na pobegu prijat in kratek čas priprt, nakar je bil deležen amnestije. Velikodušnosti ljudske oblasti pa po osvoboditvi ni cenil, ter se z vso silo, ter intelektualnimi sposobnostmi vrgel na gonjo zoper ljudsko oblast. V tem delovanju pa je bil do skrajnosti previden, ter se je zvišaško posluževal svojega vpliva, ter lahkovernosti ljudstva.« (Okrožno sodišče Novo mesto, K 193/47, UI 92/43-41, obtožnica, 29. 8. 1947; AS 1931, t. e. 1085)

Predsednica KA med okupacijo v Šmihelu Vera Štekar se je po vojni skrivala pri Pungerčarjevi, hkrati pa je začela leta 1946 na novo organizirati KA. Ker je bila po mnenju sodišča »duševno zelo šibka« in ni »kazala posebne inteligence«, je »dobivala duševno oporo za svoje delovanje od Ogulin Marije, prav tako pa tudi iz dopisov, ki jih je prejemale od soobtoženega drja Strle Antona«. Strle je konec novembra 1944 od kaplana Karla Wolbanga prevzel mesto asistenta pri dijaški KA v Novem mestu. Sodišče mu je očitalo, da »je bil po osvoboditvi v pismenih in osebnih stikih z ilegalno obtoženko Štekar Vero vedoč, da se ta skriva pred oblastmi, ji nudi moralno pomoč s tem, da ji je svetoval, da naj potrpi in jo tako odvrnil, da bi se prijavila oblastem«. S tem pa da je »osebi, ki je pobegnila pred oblastjo, nudi pomoč«. Strle je odločno zavrnil vse očitke, predvsem tudi, da je Štekarjevi odsvetoval, naj se ne prijavi oblastem. Tudi ko so mu pokazali zapisnik njenega zaslišanja, v katerem je prav to potrdila, je vztrajal pri svoji izjavi, dodal je samo, da ga je morda napačno razumela. Bila je po poklicu šivilja, zato z delom na polju, ki ga je morala opravljati, ni bila zadovoljna. Strle ji je svetoval, naj potrpi. Na očitke, da njenega skrivališča ni prijavil, je pojasnil, da se za to ni čutil dolžnega. Predvsem pa, tako Strle, kraj njenega bivanja ni sodil v njegovo pristojnost, temveč v pristojnost dušnega pastirja v Št. Jerneju (K 193/47-43, javna razprava).

Strleta je javni tožilec Grgič obtoževal tudi, »da je po osvoboditvi v svoji pridigi v Ljubljani v cilju, da odvrta ljudstvo od nedeljskega prostovoljnega dela na obnovi naše domovine, govoril, da je nedeljsko delo hlapčevsko in kot tako za katoličane prepovedano«. S tem da je »v cilju odškodovanja narodnogospodarskih koristi odvrta ljudi od dela«. Končno mu je očital, »da je po osvoboditvi zbiral podatke za reakcionarne kroge v Ljubljani o razmerah in delu na mladinski progi Brčko–Banoviči, o metodi in učni snovi na srednjih šolah, o udejstvovanju mladine in tudi o tem, da so neko mater prijemali, ker je vzgajala otroke katoliško«. S tem pa da je »zbiral podatke za državo važnega značaja z namenom izročiti jih nepoklicani osebi« (K 193/47-44, sodba). V času okupacije po oceni tožilca »protiljudska duhovščina«, v katero je vključeval tudi Strleta, »niti z besedico ni omenila nedeljsko kopanje strelskih jarkov in drugih del v pomoč italijanski in nemški vojski, ki so služila v borbi proti slovenskemu ljudstvu« (K 193/47, UI 92/43-41, obtožnica).

»Družbeno nevaren in v svojem protiljudskem delovanju izredno prefinjen je obt. Sterle Anton,« je v obtožnici navajal Grgič, »po osvoboditvi zaradi svojega protiljudskega delovanja skušal pobegniti v inozemstvo, vendar je bil na pobegu prijat in kratek čas priprt, nakar je bil deležen amnestije. Velikodušnosti ljudske oblasti pa po osvoboditvi ni cenil, ter se z vso silo, ter intelektualnimi sposobnost-

mi vrgel na gonjo zoper ljudsko oblast. V tem delovanju pa je bil skrajno previden, ter se je zvijaško posluževal svojega vpliva, ter lahkovernosti ljudstva.« (K 193/47 UI 92/43-41)

Strle je na zaslišanju pojasnil, da je imel kot stolni vikar vsako nedeljo in ob praznikih ob 6. uri zjutraj pridige. Držal se je osnutkov škofijskega ordinariata, če pa je kaj izpustil ali dodal, je to navadno sporočil kanoniku Josipu Šimencu. Poleg tega je imel pridige tudi pri krščanskem nauku. Pri teh je govoril prosto, čeprav je pridige koncipiral. Uporabljal je teološke knjige, za ilustracijo pa tudi *Slovenskega poročevalca*, *Mladino* in različne brošure, kakor na primer: Škr!l, *Postanek človeka*; Ilijin, *Kako je človek postal velikan*; Svetozar Markovič, *Realna smer v znanstvu in življenju*. Navajal pa je tudi konkretne primere, ki so mu jih je pripovedovali učenci in obiskovalci župnišča. (K 193/47, UI 92/47-19, zaslihanje 31. 7. 1947)

Grgič je Strleta obtoževal tudi laži. Tako naj bi Strle govoril z materjo, ki jo je oblast prijela, ker je vzgajala svojega otroka v katoliškem duhu, in s tem naj bi »z lažjo skušal doseči vtis, da ljudska oblast prepoveduje vzgajanje otrok v katoliškem duhu in po volji staršev, čeprav je splošno znano, da so Cerkve v Sloveniji polne vernikov, ki nemoteno opravljajo svoje verske dolžnosti«. Seveda ni nobena skrivnost, da je povojna oblast preganjala Cerkev in da je Strle to samo potrjeval.

Med hišno preiskavo so pri Strletu našli podatke o progri Brčko–Banoviči, o srednješolskem učnem načrtu, o metodi in o učni snovi, tako tožilec. »Znano pa je, da reakcionarno časopisje in radioodaje poročajo o Jugoslaviji tendenciozne in sovražne vesti ter se pri tem poslužujejo protiljudskih elementov, ki jim take vesti dajejo. Vsebina teh tujih sovražnih poročil, pa se tiče tudi snovi in podatkov, katere je zbiral obt.Strle.« In še: »Kakor je slovensko ljudstvo obsodilo vse izdajalce, ki so med okupacijo delovali zoper lastni narod in se z gnusom odvrnili od njih, tako obsoja tudi vse delovanje protiljudskih oblasti za katero je bilo danih ogromno žrtev.« Ljudstvo se žrtvuje za petletni gospodarski načrt, ker so žrtve potrebne, obsoja pa »one škodljivce, ki nadaljujejo zločinsko delo zoper interese ljudstva«. Že večkrat naj bi bilo dokazano, da prihajata iniciativa in vodstvo protiljudskega delovanja iz vrhov cerkvene hierarhije, »katera pa v te zločine pošilja predvsem še oni majhni del zapeljancev« (K 193/47, obtožnica).

Strle je med zaslišanji in javno razpravo pojasnil, da podatkov ni zbiral za druge, temveč za svojo osebno objektivno presojo, in da je celo enkrat na katehetskem sestanku poudaril, kako je treba vse, kar je pozitivno, sprejemati (K 193/47-43, javna razprava, 71). Sodišču so kot dokaz, da Strle ni zbiral podatke za sebe, temveč za dostavo »reakcionarnim krogom, ki bi potem vršili propagando v inozemstvu proti sedanji ljudski oblasti«, predložili pismo, ki ga je poslal nekdanji kaplan v Šmihelu pri Novem mestu, Jožef Jurak, ki je pobegnil v Italijo in ga je sodišče zato označilo kot vojnega zločinca, in pa ugotovitve iz prav tako montiranega Nagodeotovega procesa (K 193/47, obtožnica).

Sodba navaja: obtoženci so »bili v času narodnoosvobodilne borbe pristaši belogardističnega domobr. pokreta in tudi po osvoboditvi niso pokazali nobenih znakov, da hočejo sodelovati z ljudsko oblastjo, temveč so se izrazito izkazali kot nje-

ni nasprotniki«. Za Strleta posebej pa sodba trdi, da je »kot kaplan imel pridige v stolnici v Ljubljani po lastnem priznanju pred služkinjami in kuharicami, ki so inteligenčno slabo razvite i. s. na ta način, da so bile pridige sicer besedno v skladu z navodili škofijskega ordinarijata, toda preprosti ljudje so te pridige razumeli popolnoma drugače. Kakor to predpostavlja obtoženec, namreč da so bila naperjena proti ljudsko oblast. Tako je obtoženec tudi pridigal, da je nedeljsko delo hlapčevsko in kot tako za katoličane prepovedano, kar je bilo ravno v času, ko se je vršila po vseh slovenskih cerkvah ofenziva proti udarniškem delu.« (K 193/47-44) Strle je resda med zaslišanji povedal, da ni imel nikdar namena prižniti izrabljati za propagando proti »ljudski oblasti«, da pa je nameraval opozarjati na napake. Tako so se v časopisih vrstili članki, ki so smešili vero. Proti tem resda direktno ni nastopal, ni pa izključeval, da je to delal indirektno. Pridigal pa je, da je za katoličane hlapčevsko delo v nedeljo prepovedano, razen če je bil za takšno delo kak pomemben vzrok. Prepuščal je presoji vernikov, ali je takšen vzrok obstajal ali ne (K 193/47, UI 92/47-21, 3.8.1947, 32).

Dr. Strle je bil obsojen na pet let odvzema prostosti s prisilnim delom in na tri leta izgube aktivne in pasivne volilne pravice, Vera Štekar na štiri leta odvzema prostosti s prisilnim delom in na tri leta izgube aktivne in pasivne volilne pravice, s. Darina Ogulin na tri leta odvzema prostosti s prisilnim delom in na dve leta izgube aktivne in pasivne volilne pravice, Jožefa Pungerčar na eno leto odvzema prostosti s prisilnim delom in na izgubo aktivne in pasivne volilne pravice za eno leto, s. Stanislava Babnik zaradi starosti le na sedem mesecev odvzema prostosti in Ana Štekar na šest mesecev odvzema prostosti s prisilnim delom.

Strle je kazen prestajal na različnih mestih, tako malo več kakor mesec dni v Novem mestu, potem skoraj dve leti v Ljubljani, leto in pol v Mariboru, nekaj tednov v Novem mestu, na Žalah in v Medvodah. Kazen je odslužil dne 26. julija 1952, omejitev državljanskih pravic pa mu je potekla dne 26. julija 1955. O njegovem vedenju v zaporu je poročal križnik Jože Šavora. V jetniški sobi ni podrobneje govoril o sodbi, tudi ni sodeloval pri dnevni politični razpravi, je pa bil jasno opredeljen proti komunizmu in proti komunistični diktaturi. V pogovorih o cerkvenih vprašanjih, o razmerju Cerkve in države je vedno strogo zastopal nepopustljivo stališče. Kardeljev govor leta 1947 in demonstracije pred škofijo so ga razburili, predvsem tudi, ker so na drugi strani komunisti govorili, da vlada v Sloveniji verska svoboda. Bil je prepričan: res, hočejo, da bi ljudje Cerkvi obrnili hrbet, vendar pa se to ne bo zgodilo, ker ljudje vedo, da se tako proti Cerkvi ne sme ravnati. Zato se v svojem prepričanju ne bodo dali omajati. Poudarjal je, da se bo za pravo svobodo Cerkve vedno boril, in je bil prepričan, da bo ta svoboda prišla (AS 1931, Božični proces, Jože Šavora, 1170–1171). Paznik v kazensko-popravnem domu v Mariboru, Anton Pipan, je leta 2005 pričal, da je od vseh duhovnikov Strle največ bral in da je dobro poznal zgodovino. Veliko je molil, nikogar ni obrekoval, tudi ne svojih zasliševalcev, bil pa je do vsakogar nezaupljiv, »ker je nekoč na zaslišanju prepoznal svoje besede, ki jih je izrekel nekomu«. Dodal je še: »Bil je trdna osebnost. Ni pustil, da bi se z njim kdo igral. Imel je res močno hrbtenico. /.../ Gospod Strle je bil res velik človek! Če pa kaj ni bilo v redu, je vzkipel. Bil je oster. Nikogar se ni bal. Dober človek je bil!« (Dragar 2009, 298–299)

Kot zakoniti zastopnik Nadškofije Ljubljana je nadškof dr. Anton Stres na Okrožno sodišče Novo mesto vložil dne 27. decembra 2012 zahtevo za varstvo zakonitosti.² Zastopala ga je odvetnica Lidija Grbec. Hkrati je zahteval tudi izločitev predsednika vrhovnega sodišča Branka Masleša iz postopka, ker je bil član vladajoče KP in ker naj bi kot preiskovalni sodnik sodeloval pri verifikaciji umorov na državni meji,³ in vrhovne sodnice Vesne Žalik, ker je bil njen krvni sorodnik v povojnem času funkcionar Javnega tožilstva LRS, to pa zbuja dvom o nepristranskosti (K 193/47, Zahteva za varstvo zakonitosti, 27. 12. 2012). O zahtevah za izločitev je odločal kar Masleša sam in s tem kršil ustavno načelo o nepristranskosti.⁴

V zahtevi za varstvo zakonitosti so bile navedene številne bistvene kršitve kazenskega postopka in kršitve določb kazenskega zakona. Ker je vodila kazensko preiskavo UDV, je bila obtožnica nezakonita, v pripravljalnem postopku in v preskavi obtoženec ni imel pravnega zastopnika, sodišče ni pravočasno vročilo obtožnice obdolžencu in zagovorniku, zato mu ni ostalo dovolj časa, da bi se pripravil na zagovor. Opisi dejanj so bili nejasni, dokazi niso bili predloženi, po opisu ni bilo moč ugotoviti kaznivega dejanja po Zakonu zoper narod in državo in po Zakonu o zatiranju nedovoljene trgovine, nedovoljene špekulacije in gospodarske sabotaže. Strle je bil kaznovan po zakonu, ki ga ob času očitane dejanja še ni bilo. Obsojen je bil tudi zaradi vohunstva, vendar mu sodba ne očita nobenega zbiranja »podatkov, ki po svoji vsebini predstavljajo posebno varovano vojaško ali državno tajnost«. V sodbi ni bil naveden namen, zakaj naj bi zbiral podatke. Strleta so obsodili zaradi kaznivih dejanj po ZKLD, na primer: člen 3 (vojno zločinstvo), člen 3, točka 10 (vohunstvo), člen 3, točka 14 (pomoč storilcem kaznivih dejanj zoper narod in državo), člen 5, točka 15 (gospodarska sabotaža itd.). Manjkala je časovna opredelitev, pisalo je samo »po osvoboditvi«. Izrek sodbe o tem, da je ljudi odvrčal od dela s ciljem, da gospodarsko škoduje koristim ljudi, je bil nedoločen in nejasen, tudi sodba ni ugotovila družbene nevarnosti obsojenčevih dejanj. Ker so bile v postopku kršene bistvene določbe kazenskega prava, predvsem pravica do poštenega zagovora in obrambe, je v zahtevi za varstvo zakonitosti navedena naslednja ocena: »Gre za procesno in materialno nezakonito sodbo, izdano z namenom zatiranja človekovih pravic in svoboščin idejno in politično drugačnih državljanov, za tipično sodbo revolucionarnega, t.j. zločinskega prava in pravosodja.« (K 193/47, Zahteva za varstvo zakonitosti, 27. 12. 2012)

² Podlaga je 30. člen Ustave Republike Slovenije in določbe 420. in 421. člena Zakona o kazenskem postopku v zvezi z določbami 20. člena Zakona o spremembah in dopolnitvah zakona o kazenskem postopku (ZKP-G, *Uradni list RS*, 101/2005).

³ Na podlagi določb 6. točke 1. odstavka 39. člena ZKP, ker so se v državi SFRJ kršile človekove pravice in ni delovala kot pravna država (preambula k temeljni ustavni listini o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije).

⁴ Vrhovno sodišče, Su 29/2013-12, 11. 4. 2013. <http://odlocitve.us-rs.si/sl/odlocitev/US24443>, 11. 4. 2015: »Pravica do nepristranskega sojenja, ki jo zagotavlja prvi odstavek 23. člena Ustave, zahteva, da sodnik ne sme postopati pristransko, tj. dajati prednost eni stranki, oziroma stranko neenako obravnavati. Nepristranskost sodnika je podana, če obstajajo take okoliščine, ki bi pri razumnem človeku zbudile upravičen dvom, da o zadevi ne bo mogel odločati nepristransko.«

Vrhovno sodišče v senatu, ki so ga sestavljali predsednik Branko Masleša in vrhovni sodniki Maja Tratnik, mag. Damjan Florjančič, mag. Kristina Ožbolt in Vesna Žalik, je zahtevi za varstvo zakonitosti dne 6. junija 2013 ugodilo po Zakonu o kazenskem postopku, kakor je predlagal tudi vrhovni državni tožilec Boris Ostruh dne 25. aprila 2013 (I Ips 188/2013).

2. Sodba pred Okrajnim sodiščem v Ljubljani

Anton Strle se je dne 24. oktobra 1956 ponovno znašel na zatožni klopi pred okrajnim sodiščem v Ljubljani pod predsedstvom Andreje Jadek in ob sodelovanju sodnikov porotnikov Dušana Obersnela in Slavka Cvetka ter zapisničarice Brede Gselman. Njegov zagovornik je bil dr. Jakob Mohorič. Obsojen je bil na šest mesecev in na plačilo stroškov kazenskega postopka zaradi kaznivega dejanja po členu 119/3 Kazenskega zakonika, ki pravi: »Kdor z žalitvijo državljanov ali kako drugače zbuja narodnostno, plemensko ali versko nestrpnost, se kaznuje z zaporom do dveh let.« (Kazenski zakonik 1951, 77) »Z žalitvijo državljanov« naj bi »vzbujal versko nestrpnost s tem, da je dne 15. 11. 1955 leta v stanovanju Žigon Cecilije v vasi Grčarevec 12 ob priliki njenega razgovora glede verouka dejal, da bi morala njenega sina Antona, s palico prisiliti k temu, da bi posečal verouk in da bo ostal pretepač, pijanec, skratka slab človek, če ne bo hodil k verouku in v cerkev ter da je sama »lenoba« ker ne hodi v cerkev in da so ljudje v vasi slabi, da so pretepači, pijanci in ubijalci« (Okrajno sodišče Ljubljana, Ks 645/56-4, 24. 10. 1956). Priča Cecilija Žigon je trditve na obravnavi potrdila.

Strle je v zagovoru potrdil, da je novembra 1955 obiskal omenjeno družino, ker je hotel vedeti, zakaj sin ne prihaja k verouku, čeprav ga je mati prijavila. Mati mu je povedala, da otroci ne ubogajo in da bi jih bilo treba kaznovati s palico. Zgledovala se je po svoji materi, ki je vzgojila pet otrok. Zanimal je, da ji je svetoval, naj s palico sina prisili, da hodi k verouku. Govoril da je samo o splošnih vzgojnih ukrepih. Tudi ni rekel, da bo sin postal pretepač oziroma slab človek, če ne bo hodil k verouku. Govoril pa je o sebi in da bi sam postal po vsej verjetnosti slab človek, če ne bi imel vere. Ta da ga je obvarovala marsičesa slabega. Ko je Žigonova tožila, da je cerkev zelo daleč in da zato tja redko prihaja, pa je pripomnil: »Gospa, če ni tukaj kaj lenobe.« Absolutno je zanimal, da bi žalil ljudi iz Grčarevca in jih označil za slabe, pijance in podobno, je pa Žigonova trdila, da so dostikrat tisti, ki hodijo v cerkev in k obhajilu, slabi in da radi opravljajo.

Kljub temu da drugih dokazov ni bilo, je sodišče pričevanju Žigonove verjelo, ker »sodišče ni našlo nobenega razloga, da priči nebi verjelo. Nasprotno priča Žigon Cecilija je naredila na sodišče verodostojen in resnicoljuben vtis.« Obtoženec po mnenju sodišča »svojih trditvev z ničemer ni podkrepil oz. dokazal«. Nadalje da »ni dvoma o tem, da je obdolženec inkriminiranega dne v pogovoru z Žigon Cecilijo rabil inkriminirane besede, kot je navedeno v tenorju sodbe«. Tukaj je bilo kršeno pravno načelo, saj bi sodišče moralo obtožencu dokazati krivdo in ne narobe. Zakaj naj bi bilo mnenje omenjene Žigonove bolj verodostojno kakor Strle-

tovo? V nadaljevanju je sodišče navedlo: »Iz vsebine izrazov, ki jih je obtoženec porabil v pogovoru z Žigon Cecilijo je razviden naklep obdolženca, da je pri Žigonovi hotel doseči, da bi s temi besedami opredelil, kateri ljudje so v vasi na splošno dobri, kateri pa ne. Saj je sam obtoženec rekel v svojem zagovoru, da smatra, da so ljudje v vasi Grčarevci najslabši v župniji glede verskega pouka. S tem v zvezi je jasno zakaj je za Grčarevce rabil izraze, da so pretepači, pijanci in ubijalci. In da je nedvomno te besede za Grčarevcane rabil samo zato, da so taki zaradi tega, ker ne gredo v cerkev, – ker niso verni. S tem je dejanje in krivda v celoti dokazana. Sodišče je spoznalo obdolženca za krivega kaz. dej. vzbujanje nestrpnosti po čl. 119/3 KZ. Po navedenem zakonitem predpisu je bilo izrečena kazen zapora do 2 let. Pri odmeri kazni sodišče ni našlo olajševalnih okoliščin, kot obtežilno pa je našli, da je obd. storil kaz. dej. v povratku.« (Okrajno sodišče Ljubljana, Ks 645/56-4, 24. 10. 1956)

Okrožno sodišče je kot pritožbeno sodišče v Ljubljani pod vodstvom predsednika okrožnega sodišča Jožeta Pernuša in ob sodelovanju sodnikov Jožeta Fistra in Stanka Klavska kot članov senata ter Zofije Vrkljan kot zapisnikarice v kazenski zadevi proti Strletu – zagovarjal ga je odvetnik Jakob Mohorič – pritožbi deloma ugodilo in kazen znižalo na dva meseca zapora. Oprostilo ga je obsodbe, da je v stanovanju Žigonove rekel, naj bi sina s palico prisilila, da obiskuje verouk, in da bo drugače postal pretepač, pijanec, skratka, slab človek. Pritrdilo je Strletu, »da verske nestrpnosti ni mogoče vzbujati med verniki iste religije« in da je pri Žigonovi karal le versko mlačnost. Po oceni sodišča pa je bil spoznan za krivega kazni-vega dejanja po členu 119/III: ob obisku Cecilije Žigon v Grčarevcu novembra 1955 – sodišče se je oprlo zgolj na pričevanje Žigonove – je izjavil, da so ljudje v vasi Grčarevec slabi, da so pretepači, pijanci in ubijalci. Ker je rekel, da bo tudi sin takšen, če ne bo hodil k verouku, pa je jasno povedal, »da so v njegovih očeh moralno pozitivni samo oni vaščani, ki se podrejajo cerkvi in udeležujejo verskih opravil ter izpolnjujejo druga njena pravila« (Kž 971/56).

Odvetnica Lidija Grbec je dne 28. decembra 2002 v imenu ljubljanskega nadškofa in metropolita dr. Antona Stresa, njegovega zakonitega zastopnika, vložila zahtevo za varstvo zakonitosti (III. Ks 645/56, Zahteva za varstvo zakonitosti), in to »zaradi bistvene kršitve določb kazenskega postopka in zaradi kršitve določb kazenskega zakona« (III. Ks 645/56, Zahteva za varstvo zakonitosti). Navedla je, da sodba »nima ustrezne dokazne ocene«, ker ne navaja konkretnih dokazov. Tudi ni navedbe o tem, katere državljanke naj bi obsojenec užalil, pri kom so žalitve zbudile versko nestrpnost in kako se je ta nestrpnost kazala ter kakšno konkretno škodo naj bi ta žalitev povzročila. »Izpodbijana sodba je procesno in materialno nezakonita. Izdalo jo je nepravno, revolucionarno sodišče v nezakonitem postopku, v katerem so katoliškemu sodniku očitno pristransko sodili zgolj sodniki komunisti zgolj z namenom zatiranja človekovih pravic in svoboščin idejno in politično drugačnih državljanov.« (III. Ks 645/56)

Vrhovno sodišče Republike Slovenije je 24. oktobra 2013 zahtevi za varstvo zakonitosti ugodilo in končno Strleta oprostilo. Senat so sestavljali predsednik Marčo Šorli in člani Maja Tratnik, mag. Damijan Florijančič, mag. Kristina Ožbolt in

Barbara Zobec. Sodba se je opirala na odgovor vrhovne državne tožilke Savice Poreber, ki je dne 27. junija 2013 navedla, »da je zahteva za varstvo zakonitosti utemeljena, ker v izreku pravnomočne sodbe navedenemu ravnanju niso opredeljeni bistveni zakonski znaki očitanege dejanja«. In: »Za pravno opredelitev po tretjem odstavku 119. člena KZ tako zgolj žalitev državljanov ne zadostuje, saj je treba pri kaznivem dejanju žalitev presoјati glede na okoliščine, ki kažejo, da se je zaradi žalitev v nečem konkretizirala verska neustrpnost.« (I Kr 77/2013)

Kratice

- ADG** – Archiv der Diözese Gurk.
AS – Arhiv Republike Slovenije.
KA – Katoliška akcija.

Reference

Arhivski in drugi viri

- ADG**, Nachlass Bischof Rožman.
Arhiv Antona Strleta, FSO Voglje.
AS 1931, Božični proces.
AS 1931, mikrofilmi, II000855.
AS 1931, t.e. 1085.
AS 1589/III, Spisi CK ZKS.
Okrajno sodišče Ljubljana, III KS 645/56.
Okrožno sodišče Novo mesto, K 193/47.
Republika Slovenija: Ustavno sodišče. B.I. Odločbe in sklepi. <http://www.us-rs.si/odlocitve/vse-odlocitve-iskalnik/> (pridobljeno 11. 4. 2015).
Uradni list RS, 101/2005.

Druge reference

- Dragar, Milanka, ur.** 2009. *Življenje iz vere: Pričevanja o prof. dr. Antonu Strletu ob peti obletnici smrti*. Ljubljana: Dragar.
Drnovšek, Darinka. 2000. *Zapisniki politbiroja CK KPS/ZKS 1945–1954*. Viri 15. Ljubljana:
Ferjančič, Roman, in Lovro Šturm. 1998. *Brezpravje: Slovensko pravosodje po letu 1945*. Ljubljana: Nova revija.
Griesser - Pečar, Tamara. 2005. *Cerkev na zatožni klopi: Sodni procesi, administrativne kazni, posegi »ljudske oblasti« v Sloveniji od 1943 do 1960*. Ljubljana: Družina.
 ---. 2015. Anton Strle v zaporu in pred sodiščem. *Communio* 2: 162–173.
 ---. 2013. Škof Gregorij Rožman. *Communio* 2:193–209.
Kazenski zakonik. 1951. Ljubljana: Društvo pravnikov LRS.
Letopis ljubljanske škofije in slovenskega dela reške škofije za leto 1959. 1959. Ljubljana: Škofijski ordinariat v Ljubljani.
Mikuž, Metod. 1961. *Pregled zgodovine NOB v Sloveniji*. Zv. 2. Ljubljana: Cankarjeva založba.
Rožman, Gregorij. 1943. Pastirsko pismo ljubljanskega škofa dr. Gregorija Rožmana za advent 1943. *Škofijski list*, 30. 11.